

Чичо ми Благовест Долапчиев е бил най-малкото (пето поред) дете в семейството на моя дядо Иван Долапчиев. От най-ранни детски години бях чувал от баща си Драгомир Долапчиев за неговия способен брат, когото все още не бях виждал и за когото той винаги говореше с възхищение. По-късно като ученик и особено през студентските си години често бивах при чичо си и неговото семейство.

Той беше забележителен човек, учен и общественик. Това особено силно пролича за мен през последните десетина години от живота му, когато аз, живеейки в дома на чичо си, имах възможност да го наблюдавам ежедневно. Неговата изключителна научна и обществена активност, пословичното му трудолюбие и последователност бяха съчетани с рядка организираност, със способност за умело степенуване на дейностите по важност. Това му позволяваше всеки ден да върши и завършва успешно невероятното много неща. Бездействието и скуката му бяха непознати и той недоумяваше винаги, когато някой се оплакваше колко му било скучно. Особено ненавиждаше така наричаната от него „леност на мозъка“, а и мързела изобщо. Обичаше да подчертава, че по-малко способният, но по-трудолюбив човек винаги постига повече от по-талантливия, но по-мързелив.

Тук не ще споменавам за дейността му като учен, преподавател, зам.-декан или зам.-ректор. За това много по-компетентно и обосновано ще разкажат близките му колеги. Ще се опитам да обрисувам други негови черти, интереси, дейности и познанства (може би не съвсем последователно и системно), отнасящи се главно до нематематически сфери, които по мое мнение показват колко разностранна е била неговата личност, и то от най-ранните му младежки години.

Като ученик в Сливенската мъжка гимназия „Добри Чинтулов“ освен изявената си наклонност към математическите дисциплини (може би подхранвана от забележителните му учители по тези предмети, на първо място Тодор Кондаков) той е председател на въздържателното дружество; председател на ученическия стенографски съюз в България; преподава стенография на по-малките ученици в гимназията; активен участник е в многобройните туристически походи. Съчетаването на толкова много и разностранни дейности е изисквало изключително съсредоточаване и организаторски качества, които по-късно като студент и асистент, преподавател и учен ще му помагат да се справи както с овладяването на научните знания, така и с преподаването им на студентите.

Стенографията, която чичо ми още като младеж владеел съвършено, винаги му помагала да записва бързо и по всяко време много неща, впечатления и събития. Като студент и асистент, а и по-късно той е и парламентарен стенограф в Народното събрание в София. Разработил е редица стенографски методологически и практически проблеми, с което е обогатил стенографската теория и практика.

По онова време — в края на двадесетте и началото на тридесетте години — мнозина по-бедни студенти са работили през свободното си от занятия време като сервитьори в известния софийски вегетариански ресторант срещу безплатна храна. Така е постъпвал и чичо ми и е бил доволен, че може да осигури по този начин прехраната си.

Колко ли постна обаче се е сторила тази гостба на дядо ми по баща — снажен българин, планинец? Когато идва в София при сина си, чичо ми го завежда да обядват, разбира се, във вегетарианския ресторант. Когато обедът приключил, дядо ми попитал:

– Благовест, ти нахрани ли се?

– Съвсем добре — бил отговорът.

– Тогава — казал дядо ми съвсем сериозно — заведи ме някъде, където сервират месни ястия, та и аз да се нахраня добре.

Чичо ми имаше особен афинитет към литературата (белетристика, поезия, драма). Написаният и прочетен от него реферат за поезията на Яворов още като гимназист е запазен и потвърждава увлечението му към литературата и поезията. В озаглавените от него „*Леки скици от пътуванията ми в чужбина*“ много увлекателно, образно и същевременно стегнато и точно са описани интересни и важни моменти, случки и впечатления още от времето на специализацията му в **Гьотинген**, както и в **Будапеща**, няколко години по-късно.

Описани са също пътуванията и участията му в редица международни конгреси и симпозиуми по механика: в Брюксел, Стреза, Берлин, Тбилиси и др.

В публикуваната през 1972 г. книга „За математиката и математиците“ в раздела „Из архива на проф. Бл. Долапчиев“ е отпечатана пародията „На трагедията „Фауст“ имажинерната част“, където се проявява дълбоко познание на поезията на Гьоте. Забележителното в тази пародия е, че материалът е третиран в същия стихотворен ритъм, както и в оригинала на великия поет. Твърде интересно са написаните още през студентските му години кратки биографични бележки за негови състуденти — математици и физици. Сред тях са ярките характеристики на **Димо Гончаров** (рано починал еднакво надарен математик и музикант), **Стоян Петров** (дългогодишен професор по физика в Русе), Боян Петканчин (по-късно академик) и др.

Като читател на литературни творби чичо ми бе много възискателен. Той предпочиташе автори с подчертан интелект и майсторско перо; със задълбочено и фино извайване на характерите на героите; със сериозни философски обобщения в творбите им.

От българските поети чичо ми ценеше най-много Яворов, чиято поезия и проза познаваше основно. Дори притежаваше рядка снимка, на която бяха фотографирани двете спътнички в живота на поета — Мина Тодорова и Лора Каравелова. Друг ценен и уважаван от него български поет бе Теодор Траянов, когото познаваше и като добър математик и отличен шахматист. Познаваше и ценеше творчеството на Димитър Талев и Димитър Димов, с когото бяха близки. Допаднаше му и Йордан Радичков със своеобразния му алегоричен език, а особено Радой Ралин. У последния ценеше остро-критично перо и следеше литературните му прояви още от следвоенните години. От руските писатели предпочиташе Толстой и Достоевски и бе прочел повечето от романите им.

Възхищаваше се от произведенията на Шекспир и Шилер, Юго и Балзак, Мопасан и Зола. У последния ценеше повече гражданската доблест, допринесла за освобождаването на Драйфус. Имаше вкус към добре написаните биографии на бележити личности, особено на Андре Мороа за Юго, Балзак, Флеминг и др. Възхищаваше се от автобиографичните и биографични книги за такива личности като Хайнрих Шлиман (откривателят на Троя), Фритьоф Нансен, Роалд Амундсен, адмирал Бърд капитан Скот, Тур Хейердал, д-р Алан Бомбар, Харун Тазиев, Жак-Ив Кусто и др.

Книгата, която му допадна изключително през последните месеци на 1973 г., бе биографията на Енрико Ферми, написана от неговия колега и приятел Емилио Сегре. Тя бе дори повод чичо ми да напише една от последните си статии върху един геометричен проблем, бегло засегнат в обяснителните бележки в края на книгата за Ферми.

Най-предпочиганите от чичо ми автори обаче бяха Голсуърти, Цвайг, Ремарк, Томас Ман, Мороа, Пирандело и най-вече Гьоте и Бърнард Шоу. От последните (цялото творчество на които познаваше основно) най-му допадаха „Фауст“ и „Пигмалион“. Той следеше за всяка тяхна сценична или екранна реализация у нас или в чужбина. Макар и в по малка степен, забавляваше се и от мюзикъла на Фр. Лоу „Моята прекрасна лейди“. Но тук трябва да изтъкна, че чичо ми не можа да прости на Шоу нелепостите от „Героите“, където събитията и фактите са явно изопачени.

Той имаше определен вкус към някои дребни наглед факти и детайли. Ето един случай, когато искаше да провери наблюдателността ми. След завръщането ми от едно пътуване до Ваймар — родния град на Гьоте, Шилер, Хердер — чичо ме попита:

–Видя ли паметника на Гьоте и Шилер?

–Да — отвърнах.

–А направи ли ти нещо впечатление?

От явно недоумяващата ми физиономия той заключи, че едва ли може да очаква от мен отговор, затова уточни въпроса си:

–А какво държат в ръце двамата?

–Венец, струва ми се.

–Но как го държат? — продължаваше атаката срещу моята наблюдателност,

–?!

Най-сетне му стана ясно, че не ще чуе от мен желанието отговор и тогава ми разкри:

– Гьоте като олимпиец държи лавровия венец здраво, с цяла длан, докато Шилер едва-се докосва с пръсти до него, както приживе Шилер едва се е докосвал до всемирната слава на великия си съгражданин. Скулптурът е знаел много добре това и майсторски го е пресъздал в творбата си.

Чичо ми обичаше и музиката. Нравеха му се както музикалната предкласика, така и класическата музика — симфонична, оперна и оперетна. Еднакво харесваше Бах, Хендел и Вивалди, както и Хайдн, Моцарт и Бетховен. Възхищаваше се от Росини, Верди и Пучини, а също и от Глинка, Бородин и Чайковски. „Прилепът“ на Йохан Щраус бе особено привилегирован и той го знаеше почти наизуст.

Допадаха му музикалните аналогии, особено онази на известния съветски математик Павел Александров, който бил същевременно и изключителен познавач на музиката. Той обичал да казва, че топологията при Поанкаре е както музиката у Йохан Себастиан Бах, при Еми Нютон — като музиката у Волфганг Амадеус Моцарт, а при Брауер — като музиката у Лудвиг ван Бетховен. Театралното изкуство също бе на особена почит. При театралните спектакли чичо ми бе твърде възискателен не само към автора, творбата и постановката, а най-вече към артистите. Допадаха му пиесите на Оскар Уайлд, а от тогавашните актьори — Апостол Карамитев, особено в една от последните му роли — в „Хенри IV“ на Луиджи Пирандело. Възхищаваше се също от рецитаторското изкуство на Йордан Матев.

Тук бих искал да спомена за една характерна черта на чичо ми — да бъде инициатор за оказване почит и признание на бележити български възрожденски и съвременни културни дейци и учени. Често това му е струвало значителни усилия, но в повечето случаи е постигал успех. Един подобен прецедент е оставането на статуите на дарителите на университетската сграда — братята Евлоги и Христо Георгиеви — след едно приборзано решение да бъдат махнати от исконното им място при парадното стълбище на университета. Подобен е случаят със сегашното име на университета, както и с името на Народната библиотека. По предложение на чичо ми две от автобусните спирки във вилната зона на квартал Драгалевци бяха наименовани съответно на художника Борис Ангелушев и на скулптора проф. Марко Марков. За целта той публикува в пресата мотивирано предложение.

Спомням си още един случай, когато се проявява характерната черта на чичо ми да устоява твърдо становището си, когато е убеден в правотата си. В средата на 50-те години по време на небезизвестната полемика в писателските среди относно достойнствата на романа „Тютюн“ след появата на официалната статия „Романът „Тютюн“ и неговите злополучни критици“ започва кампания за реабилитиране на творбата и автора ѝ. Тъй като чичо ми бе близък с **Димитър Димов**, от пресата се обръщат към него да изрази писмено мнението си за романа, тъй като било необходимо по-широки обществени кръгове да вземат отношение към въпроса. Чичо ми отказва да стори това с мотива, че му липсва професионална компетентност да се изказва по литературни въпроси, но че има собствено мнение, което може да изрази лаконично само в едно кратко изречение и че е съгласен да го публикува, но само при условие че под него стои и подписът му. Запитан какво е това негово мнение, той отговаря: „Крупното не се мери с дребното.“

Последният, но може би най-убедителен пример колко решително и неотклонно е действал чичо ми при решаване на наболели университетски проблеми, е постъпката, която е предприел, за да осигури помещения за математическия институт на Физико-математически факултет през първите години след войната.

Чичо ми имаше много и интересни познанства. Като оставим настрана колегите му — стари и млади — от физико-математическите специалности, близко познанство го свързваше с литераторите, професорите **Иван Леков**, **Любомир Андрейчин**, **Петър Динеков**, **Константин Гълъбов**, **Марко Минков**; с писателите **Димитър Димов** и **Радой Ралин**; с художниците **Илия Бешков** и **Борис Ангелушев**; с ботаника проф. **Иван Буреш**; с медиците, професорите **Константин Чилов**, **Димитър Каданов**, **Георги Гълъбов**, **Петър Кирчев**, **Димитър Манолов** и много други.

Често пъти, когато възникваше съмнение относно правописа на някоя дума, чичо ми обикновено не си служеше с речници, а веднага звънеше по телефона на някой от познатите си езиковеди (най-често проф. **Иван Леков**) и „пиеше вода от извора“. Ако пък справката ставаше „на живо“, той не се задоволяваше само с краткия отговор, а се интересуваше и от етимологията на думата и ако не беше напълно удовлетворен от обяснението, влизаше в полемика, докато не се убедеше напълно в своята или на събеседника си правота.

Чичо ми много държеше всеки българин, командирован или представящ страната ни в чужбина, да бъде особено внимателен и отговорен за поведението и държанието си, тъй като от една недобре обмислена постъпка или случайна фраза чужденците могат да си създадат напълно погрешна, дори превратна, представа за страната и народа ни. Той се гордееше с нашата история, с делото на Кирил и Методий и с държанието и осведомеността си внушаваше респект у колегите си чужденци. Твърде показателен в това отношение е един случай при специализацията му в Будапеща през 1942 г. в Йотвъш-колегиум, където е имало интернационален конгломерат от специализанти — млади учени от цяла Европа. Един от тях подхвърлил иронично на чичо ми нещо относно бедността на нашата художествена и научна литература. И действително тя почти не била представена в богатата библиотека на колегиума — това явно се дължало на немарливостта на тогавашните ни културни представители в Будапеща. На тази обида чичо ми реагирал почти светкавично: незабавно информирал тогавашния ректор на Софийския университет проф. **Л. Чакалов** и не след дълго в Будапеща чрез българската легация на Йотвъш-колегиум била предадена най-тържествено при специална церемония огромна пратка от научни издания, годишници на университета и екземпляри от списанието на академията, както и художествена литература като дар от българска страна.

Тези книги били посрещнати с интерес от научните среди, ръководителите на колегиума и специализантите. С тази си постъпка (за кой ли пореден път?) чичо ми отново се проявява като човек, изключително загрижен за доброто име на българската наука и култура, за достойното представяне на страната ни в чужбина.

Чичо ми бе действена натура до последния си дъх. Макар и прикован на легло от болестта си, духом той не бе сломен от нея. Държеше се бодро, макар и това да му е струвало немалко усилия, а мозъкът му работеше безупречно. През последните месеци на 1973 г. той непрекъснато ми диктуваше последните си научни статии и писма (тъй като продължаваше да води оживена кореспонденция с множество известни учени — математици и механици).

Със своето трудолюбие, научна ерудиция и гражданска доблест той бе пример за подражание не само на близките си, но и за днешните и идни поколения млади учени и специалисти

Иван Долапчиев